
ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXXIV

SECTIO B

2019

JOLANTA LATOSIŃSKA
ORCID ID 0000-0003-4886-7853
Wydział Nauk Geograficznych
Uniwersytet Łódzki
jolanta.latosinska@geo.uni.lodz.pl

BOGDAN WŁODARCZYK
ORCID ID 0000-0003-4744-5886
Wydział Nauk Geograficznych
Uniwersytet Łódzki
bogdan.wlodarczyk@geo.uni.lodz.pl

Rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej Spały w świetle miar centrograficznych

Development of accommodation and gastronomic facilities in Spała
in the light of centographic measures

Abstract: Tourist development of individual destinations, regions or larger areas is one of the main factors influencing the standard of tourist service. In the article, there is presented the tourist development of Spała – a well-known Polish holiday resort in Łódź Province. It is a locality with a developed tourist function, which is changing considerably, like many other functions in Poland, in the market economy era. Some changes regard tourist infrastructure. The aim of the article was to give a chronological presentation of the evolution of accommodation and gastronomic facilities in Spała, from the turn of the 19th and 20th century until the present time. The problem was analysed from the historical and spatial point of view. The own study point to the most important features of the infrastructure, with respect to its size, functions and use. The methods of data collecting included basic field research methods, such as query, inventory, observation and interviews with the owners of facilities. The spatial analysis method was based on centographic measures, using the concepts of a centroid, distance standard deviation and the standard deviation ellipsis. As a result, the own study defined the direction of changes taking place within the space of Spała under the influence of the transformations in accommodation and gastronomic facilities, as well as pointed to the usefulness of centographic measures in the spatial analysis of tourism phenomena.

Keywords: Spała, tourist infrastructure/development, accommodation, gastronomic facilities, centographic measures

Abstrakt: Zagospodarowanie turystyczne miejscowości, regionów czy obszarów jest jednym z głównych czynników wpływających na jakość obsługi ruchu turystycznego. W artykule zaprezentowano zagospodarowanie turystyczne Spały – znanej w Polsce miejscowości wypoczynkowej położonej w województwie łódzkim. To miejscowość o rozwiniętej funkcji turystycznej, w której – podobnie jak w wielu innych w kraju – w dobie gospodarki rynkowej zachodzą liczne zmiany, m.in. dotyczące infrastruktury turystycznej. Celem opracowania było przedstawienie w ujęciu

chronologicznym rozwoju bazy noclegowej i gastronomicznej Spały od przełomu XIX i XX w. po czasy obecne. Zagadnienie przeanalizowano na płaszczyźnie zarówno historycznej, jak i przestrzennej. Wskazano na najważniejsze cechy infrastruktury, charakteryzując ją m.in. pod względem wielkości, pełniowanych funkcji oraz wykorzystania. Jako sposoby pozyskiwania danych zastosowano podstawowe metody badań terenowych, takie jak: kwerenda, inwentaryzacja, obserwacja i wywiady z właścicielami obiektów. Jako metodę analizy przestrzennej wykorzystano miary centrograficzne, z których autorzy zastosowali środek ciężkości (centroid), odchylenie standardowe odległości oraz elipsę odchyleń standardowych. Rezultaty przeprowadzonych analiz to: określenie kierunku zmian zachodzących w przestrzeni Spały pod wpływem przemiany bazy noclegowej i gastronomicznej, określenie znaczenia zagospodarowania turystycznego w ogólnej atrakcyjności turystycznej miejscowości oraz zwrócenie uwagi na przydatność miar centrograficznych w analizach przestrzennych zjawisk turystycznych.

Słowa kluczowe: Spała, zagospodarowanie turystyczne, baza noclegowa, baza gastronomiczna, miary centrograficzne

WPROWADZENIE

Jednym z głównych czynników wpływających na jakość obsługi ruchu turystycznego jest zagospodarowanie turystyczne, rozumiane najczęściej jako działalność mająca na celu przystosowanie środowiska geograficznego na potrzeby turystyki. Problematyka zagospodarowania turystycznego jest od wielu lat przedmiotem rozważań w polskiej literaturze naukowej. Zdaniem Bara i Dolińskiego (1969) oraz Rogalewskiego (1980) na zagospodarowanie turystyczne składa się baza materialna (komunikacyjna, noclegowa, żywieniowa i towarzysząca) zmierzająca do zapewnienia turystom niezbędnych warunków egzystencji w miejscu będącym celem podróży. W starszych publikacjach zagospodarowanie turystyczne określane jest mianem bazy materialnej turystyki (Bar, Doliński 1969; Rogalewski 1980). Część badaczy skłania się do tego, aby w skład zagospodarowania turystycznego włączać także tzw. bazę paraturystyczną, która powstaje głównie ze względu na potrzeby miejscowej ludności i nie jest związana w całości z obsługą ruchu turystycznego (Kaczmarek i in. 2010).

Zagospodarowanie turystyczne obejmuje wszystkie te elementy, które zapewniają prawidłowe funkcjonowanie miejsca recepcyjnego przy założeniu optymalnego zaspokojenia potrzeb turystów. Elementy zagospodarowania turystycznego mogą też wspomagać bądź uzupełniać walory turystyczne (szlaki turystyczne, baseny, urządzenia sportowe, hotele o oryginalnej architekturze itp.). Zagospodarowanie turystyczne jest nazywane również infrastrukturą lub bazą materialną turystyki, a składają się na nie:

– baza noclegowa: hotele i inne obiekty o charakterze hotelarskim (np. motele, pensjonaty), schroniska, sanatoria, „drugie domy”, pokoje gościnne,

campingi, pola namiotowe oraz inne obiekty zakwaterowania zbiorowego (w tym miejsca do spania w publicznych środkach transportu, np. wagony sypialne)¹,

– baza gastronomiczna: wszelkie punkty gastronomiczne, zlokalizowane zarówno samodzielnie, jak i w obiektach noclegowych (mała gastronomia, bary, puby, restauracje, kawiarnie, herbaciarnie, pizzerie, piwiarnie, winiarnie itp.),

– baza towarzysząca: urządzenia, których podstawową funkcją jest obsługa ruchu turystycznego (zostały wybudowane z przeznaczeniem dla turysty, np. baseny, kąpieliska, stoki narciarskie itp.),

– baza paraturystyczna: obiekty przeznaczone do obsługi innych potrzeb społeczno-gospodarczych, wynikających głównie z funkcjonowania lokalnych społeczności na obszarach odwiedzanych w sezonie przez turystów (sklepy, kina, teatry, biblioteki, banki, poczta itp.) (Kaczmarek i in. 2010).

Według Gaworeckiego (2010) występowanie w miejscowości czy regionie zagospodarowania turystycznego zwiększa użyteczność walorów turystycznych, ponieważ infrastruktura turystyczna jest zazwyczaj elementem komplementarnym w stosunku do walorów lub atrakcji turystycznych. Samo zagospodarowanie turystyczne w różnych analizach może być rozpatrywane w trzech nie do końca rozłącznych kategoriach. Mianowicie może być traktowane klasycznie jako 1) składnik ogólnie rozumianej atrakcyjności turystycznej (Warszyńska, Jankowski 1979; Rogalewski 1980; Meyer *red.* 2004; Kurek *red.* 2007; Kowalczyk, Derek 2010), 2) samodzielna atrakcja turystyczna (Kruczek 2003; Lijewski i in. 2008) lub 3) najważniejszy składnik produktu turystycznego (Niezgoda, Zmysłony 2006; Kaczmarek i in. 2010). Najbardziej kompleksowe i wyczerpujące ujęcie zagadnień związanych z zagospodarowaniem turystycznym znajduje się w publikacji Kowalczyka i Derek pt. *Zagospodarowanie turystyczne* (2010), gdzie w sposób szczegółowy i jednocześnie syntetyczny przedstawiono ten jakże ważny element przestrzeni turystycznej.

Z uwagi na zachodzące w ciągu ostatnich 30 lat zmiany funkcjonalne i przestrzenne Spała jest bardzo interesującym obszarem do badań nad funkcją turystyczną miejscowości. Szczególne znaczenie w przestrzeni turystycznej miejscowości ma zagospodarowanie turystyczne, które w ostatnich latach bardzo prężnie się rozwija. Jest to zasadniczy powód zainteresowania autorów tym zagadnieniem. Głównym celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie

¹ W ustawie z dnia 24 listopada 2017 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych (t.j. Dz.U. 2019, poz. 238) wskazano osiem rodzajów obiektów hotelarskich: hotele, motele, pensjonaty, kempingi, domy wycieczkowe, schroniska młodzieżowe, schroniska i pola biwakowe.

rozwoju bazy noclegowej i gastronomicznej jako najważniejszych elementów infrastruktury turystycznej Spały od początku jej funkcjonowania w roli miejsca turystycznego aż po czasy współczesne. Należy zaznaczyć, że istotne w przedstawionych charakterystykach poszczególnych składników zagospodarowania są zastosowane miary centrograficzne, mocno wspomagające przeprowadzone analizy przestrzenne.

SPAŁA JAKO OBSZAR BADAŃ

Spała to niewielka miejscowość położona nad Pilicą we wschodniej części Wyżyny Łódzkiej, w otoczeniu Spalskiego Parku Krajobrazowego, licznych rezerwatów przyrody i obszaru Natura 2000. Spała (od 2010 r. sołectwo) znajduje się w województwie łódzkim, powiecie tomaszowskim, gminie Inowłódz i liczy ok. 450 mieszkańców. Miejscowość została założona na terenie Puszczy Pilickiej, stanowiącej niezmiennie jeden z największych kompleksów leśnych w Polsce Środkowej. Pierwsze wzmianki na temat Spały pochodzą z ok. 1511 r., a nazwa miejscowości wywodzi się od nazwiska właściciela młyna – Bartłomieja, a później Marcina Spałów – położonego u ujścia rzeki Gać do Pilicy. Istnienie tej rodziny potwierdzają księgi metrykalne parafii inowłódzkiej z XVIII w. Dalszy rozwój Spały był jednak związany z ogromnym kompleksem leśnym, bogatym w łowną zwierzynę, w którym polowali książęta i królowie polscy, a za czasów zaborów – carowie Rosji. Car Aleksander III wybudował na śródleśnej polanie pałacyk myśliwski wraz z budynkami przeznaczonymi dla carskiej służby i ochrony kozackiej; nieco później powstały budynki dla gości. Po raz ostatni car Mikołaj II polował w Spale w 1912 r.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Spała została przekazana w 1920 r. na rezydencję Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, a następnie prezydentów Rzeczypospolitej: Stanisława Wojciechowskiego (na polecenie którego wybudowano modrzewiowy kościółek) i Ignacego Mościckiego (za czasów którego rezydencja spalska nabrała okazałego wyglądu). W okresie międzywojennym Spała była miejscowością zamkniętą – jedynie w trakcie oficjalnych uroczystości przyjmowano tu delegacje i organizowano okolicznościowe imprezy (dożynki od 1927 r. oraz Jubileuszowy Złot ZHP w 1935 r., na potrzeby których wybudowano m.in. stadion i dużą halę). Druga wojna światowa przyniosła duże zniszczenia – pałac prezydencki został obrabowany i spalony w 1945 r., dziś można oglądać tylko jego fundamenty. Po wojnie, w 1946 r., Spała została przekazana przez ówczesnego prezydenta Bolesława Bieruta Związkom Zawodowym, a następnie Funduszowi Wczasów Pracowniczych (FWP) na cele wypoczynkowe dla ludzi pracy. Po wojnie w Spale

powstał duży ośrodek sportowy, obecnie znany jako Ośrodek Przygotowań Olimpijskich (OPO) w Spałe – oddział Centralnego Ośrodka Sportu (COS) w Warszawie. Z czasem Spała stała się ważną miejscowością sportową, wypoczynkową i turystyczną.

W początkowym okresie transformacji ustrojowej Spała, podobnie jak wiele innych miejscowości wypoczynkowych w Polsce, przeżywała kryzys. Był to czas przekształceń o charakterze jakościowym i ilościowym, takich jak: modernizacja i prywatyzacja istniejących obiektów wypoczynkowych, zmiana funkcji obiektów wypoczynkowych na mieszkaniowe, budowa nowych obiektów noclegowych, rozbudowa infrastruktury turystycznej i wiele innych.

Obecnie ruch budowlany spowodował w Spałe zmiany funkcjonalne i przestrzenne. Na lewym i prawym brzegu Pilicy powstały duże kompleksy działek mieszkaniowych, na których znajduje się zabudowa często o charakterze willowym, a ostatnio w centrum Spały rozpoczęto budowę apartamentowca. Ponadto uporządkowano tereny nad zbiornikiem wodnym na rzece Gać i udostępniono je dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Miejscowość przyciąga urokami środowiska przyrodniczego (m.in. woda, lasy, osobliwości przyrody) i antropogenicznego (m.in. układ przestrzenny rezydencji leśno-parkowej, budowle z czasów carskich, modrzewiowy kościółek w styku podhalańskim, posąg żubra, zabytkowy most na Pilicy) oraz takimi wydarzeniami, jak: Dożynki Prezydenckie, Hubertus Spalski, Spalski Jarmark Antyków i Rękodzieła. To miejscowość o rozwiniętej funkcji turystycznej, w której zachodzą liczne zmiany, a wraz z nimi zmienia się profil klienta korzystającego z wypoczynku w Spałe (Liszewski 1991; Latosińska, Żek 2011; Latosińska, Muszyńska 2013).

Niniejsze opracowanie jest próbą określenia zmian zachodzących w Spałe w zakresie zagospodarowania turystycznego, począwszy od jej powstania po dzień dzisiejszy. Należy podkreślić, że tradycja Spały jako ośrodka turystycznego sięga lat powojennych, a badania naukowe nad funkcją turystyczną Spały rozpoczęły się w drugiej połowie lat 80. XX w. Na temat tej miejscowości ukazało się wiele cennych opracowań naukowych i popularnonaukowych, których omówienie przekracza zakres niniejszego opracowania. Zdaniem autorów do najbardziej znaczących należy zaliczyć publikacje: Pigionia (1970), Liszewskiego (1991), Czestnych, Kettering i Słoniewskiego (2011), Kobalczyka i Słoniewskiego (2011), Szymańskich (2011), Pawłowskiego (2012), Słoniewskiego (2012), Słoniewskiego i Czestnych (2014), Kobalczyka (2017). Stanowią one cenne źródło informacji dotyczących Spały jako miejscowości wypoczynkowej.

MATERIAŁ I METODY

Spała to miejscowość, która w ostatnich latach przeżywa drugi w powojennych dziejach okres turystycznego rozwoju i jako miejscowość o rozwiniętej funkcji turystycznej stanowi bardzo dobry poligon doświadczalny w zakresie badań nad funkcją turystyczną miejscowości.

W latach 2010–2018 zostały przeprowadzone szczegółowe badania terenowe na temat atrakcyjności turystycznej Spały, w tym zagospodarowania turystycznego². Podczas badań zostały zastosowane podstawowe metody badań terenowych, takie jak: kwerenda w obiektach, inwentaryzacja zagospodarowania na podstawie wcześniej przygotowanych na potrzeby badań kart inwentaryzacyjnych, obserwacja bezpośrednia zmian zachodzących w ciągu bez mała 10 ostatnich lat, wywiady swobodne z właścicielami obiektów³. Są to powszechnie stosowane metody mające na celu ukazanie rodzaju zagospodarowania turystycznego, jego pojemności, wykorzystania itp. Aby pokazać rozwój zagospodarowania turystycznego w ujęciu przestrzennym, posłużono się miarami centrograficznymi.

W niniejszym artykule szczegółowym analizom poddano dwa najważniejsze elementy zagospodarowania: bazę noclegową i bazę gastronomiczną. W przypadku dostępności komunikacyjnej ograniczono się jedynie do podania najważniejszych cech dostępności Spały, a informacje dotyczące bazy towarzyszącej mają tylko charakter opisowy.

Najważniejszymi miarami zastosowanymi w analizie lokalizacji bazy noclegowej i gastronomicznej Spały są miary centrograficzne, do których należą: centroid (średni środek geometryczny, środek ciężkości), standardowe odchylenie odległości oraz elipsa odchylenia standardowych. Miary te pozwalają na scharakteryzowanie rozmieszczenia obiektów (lokalizacji) w przestrzeni (Matykowski 1981; Jażdżewska 2003, 2006; Matczak 2004; Nalej 2014; Włodarczyk 2015).

Centroid (średni środek) to miara pokazująca średnią współrzędnych (x , y) wszystkich obiektów danej grupy (noclegowych lub gastronomicznych) zlokalizowanych na badanym obszarze. W przypadku pozyskania informacji na temat czasu funkcjonowania poszczególnych obiektów prowadzone analizy mogą

² Opracowanie zostało przygotowane na podstawie badań przeprowadzonych podczas ćwiczeń terenowych pn. „Region turystyczny” oraz „Geografia turystyki i hotelarstwa”, które odbyły się w Spale w latach 2010–2018 z udziałem studentów I roku uzupełniających studiów magisterskich na kierunku turystyka i rekreacja na Uniwersytecie Łódzkim.

³ Podczas badań terenowych wykonano bogatą dokumentację fotograficzną m.in. zagospodarowania turystycznego Spały, która ze względu na objętość artykułu nie znalazła w niniejszej pracy zastosowania.

dotyczyć nie tylko aktualnego rozkładu przestrzennego, lecz także prześledzenia zmian w czasie. Współrzędne centroidu obliczane są według wzoru:

$$\bar{X} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}, \bar{Y} = \frac{\sum_{i=1}^n y_i}{n},$$

gdzie:

x i y – współrzędne obiektu,

n – liczba obiektów w badanym zbiorze.

Drugą z zastosowanych miar było standardowe odchylenie odległości, będące przestrzennym odpowiednikiem odchylenia standardowego. Miara ta pozwala na określenie stopnia koncentracji przestrzennej badanych obiektów (w tym w różnych przedziałach czasowych) i jest obliczana z wykorzystaniem następującej formuły:

$$d = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{X})^2}{n} + \frac{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{Y})^2}{n}},$$

gdzie:

(\bar{X}, \bar{Y}) – współrzędne centroidu zbioru obiektów.

Kolejną zastosowaną miarą była elipsa odchyłeń standardowych, pokazująca kierunek rozproszenia analizowanych obiektów. Jej konstrukcja polega na określeniu kąta nachylenia osi elipsy względem układu współrzędnych oraz długości jej półosi z wykorzystaniem wzorów:

$$\tan \alpha = \frac{\sum_{i=1}^n \bar{x}_i^2 - \sum_{i=1}^n \bar{y}_i^2 + \sqrt{\left(\sum_{i=1}^n \bar{x}_i^2 - \sum_{i=1}^n \bar{y}_i^2\right)^2 + 4\left(\sum_{i=1}^n \bar{x}_i \bar{y}_i\right)^2}}{2\sum_{i=1}^n \bar{x}_i \bar{y}_i},$$

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (\bar{x}_i^2 \cos \alpha - \bar{y}_i^2 \sin \alpha)^2}{n}},$$

$$\sigma_y = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (\bar{x}_i^2 \sin \alpha - \bar{y}_i^2 \cos \alpha)^2}{n}},$$

gdzie:

\bar{x}_i i \bar{y}_i – wartości odchylenia standardowego od środka ciężkości.

W przypadku analiz dotyczących bazy noclegowej i gastronomicznej wszystkie zaprezentowane miary zastosowano w ich podstawowej wersji, bez uwzględnienia wag poszczególnych obiektów (punktów). Baza towarzysząca, z uwagi na jej bardzo zróżnicowany charakter pod względem struktury rodzajowej oraz mniejsze znaczenie w całości zagospodarowania turystycznego, nie podlegała analizie z wykorzystaniem miar centrograficznych. W charakterystyce zagospodarowania turystycznego zupełnie pominięto bazę paraturystyczną.

ZAGOSPODAROWANIE TURYSTYCZNE MIEJSCOWOŚCI

Zagospodarowanie turystyczne Spały to nie tylko składnik szeroko rozumianej atrakcyjności turystycznej. Zarówno baza noclegowa, gastronomiczna, jak i towarzysząca mogą wspólnie lub samodzielnie stanowić atrakcje turystyczne tej miejscowości oraz często bywają najważniejszymi składnikami produktu turystycznego. To wszystko zależy od potrzeb i wymagań turystów wypoczywających oraz sportowców przebywających w Ośrodku Przygotowań Olimpijskich. W Spale dość mocno zmienił się w ciągu ostatnich lat profil „klienta”: z wczasowicza wypoczywającego z rodziną na turystę – uczestnika konferencji, seminariów, spotkań biznesowych czy integracyjnych. W Spale organizowane są tradycyjne turnusy wypoczynkowe, „zielone szkoły” i szeroko rozumiany wypoczynek dla dzieci i młodzieży. Grupy te zwracają dużą uwagę na wypoczynek aktywny. To wszystko sprawia, że w Spale rozwija się różnorodna infrastruktura wypoczynkowa. Powstające lub modernizowane obiekty proponują usługi o coraz wyższym standardzie, a co za tym idzie o coraz wyższej cenie. Należy z ubolewaniem stwierdzić, że w Spale w ciągu ostatnich 30 lat zniknęła sezonowa baza noclegowa (często należąca do zakładów pracy czy organizacji młodzieżowych), z której korzystała mniej zamożna część naszego społeczeństwa. Warto jeszcze podkreślić, że odwiedzający Spałę nie zawsze korzystają z usług noclegowych, lecz często przybywają na jeden dzień i wtedy obiektami ich zainteresowania są głównie walory turystyczne, infrastruktura gastronomiczna czy towarzysząca. Ze względu na położenie komunikacyjne przy drodze krajowej nr 48 w badanej miejscowości zatrzymują się też goście tranzytowi, aby skorzystać głównie z usług gastronomicznych. Spała położona jest w strefie oddziaływania dwóch wielkich miast: Łodzi i Warszawy, jest więc naturalnie obszarem wypoczynku weekendowego dla ich mieszkańców.

W przypadku bazy towarzyszącej w ujęciu historycznym nie ma zbyt wielu informacji. Wiadomo, że po drugiej wojnie światowej Spała pełniła funkcję przystani kajakowej na Pilicy, co wiązało się z koniecznością stworzenia podstawowej infrastruktury w tym zakresie. Popularnością cieszył się również

„Grzybek” – miejsce, w którym można było organizować pikniki. Do współczesnej bazy towarzyszącej Spały można zaliczyć: Punkt Informacji Turystycznej, Park Linowy „Adrenalina”, ścieżki rowerowe, siłownie na wolnym powietrzu, szlaki piesze oraz duże i nowoczesne zaplecze rekreacyjno-sportowe OPO. Najnowszym elementem tego typu bazy jest nowo wybudowana ścieżka rowerowa na trasie Spała–Teofilów. W przestrzeni miejscowości wyraźnie zaznaczają się także duży staw z promenadą spacerową na rzece Gać, liczne tablice informacyjne, szlak konny.

Baza noclegowa

Już w czasach carskich, kiedy Spała była osadą zamkniętą, funkcjonował w niej Hotel „Savoy” (1900 r.; obecnie – FWP „Savoy”), a następnie Hotel „Bristol” (1910 r.), który teraz pełni funkcję mieszkaniową, oraz dwie wille w stylu szwajcarskim, wybudowane jako gościnne (1889 r.). Obecnie jedna z nich pełni funkcję noclegową („Willa Jelonek”), a druga – mieszkaniową. W okresie międzywojennym Spała nadal była miejscowością o ograniczonej dostępności, a baza noclegowa (gościnna) pozostała niezmienną od czasów carskich. O dostępności turystycznej miejscowości można mówić dopiero w okresie powojennym, w którym wyróżnia się dwa etapy przemian i rozwoju bazy noclegowej.

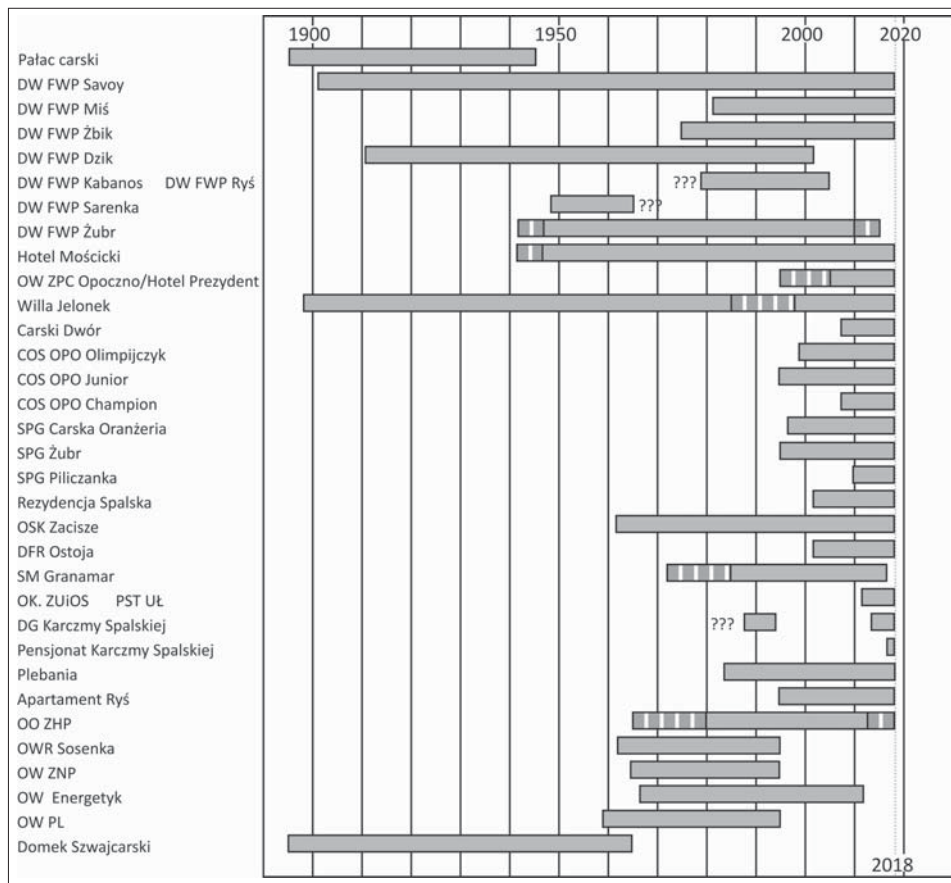
Pierwszy etap to lata do 1989 r., kiedy monopol na obsługę ruchu wypoczynkowego w Spale posiadał FWP, a na obsługę ruchu sportowego – COS. W tym czasie FWP zaadaptowało obiekty z czasów carskich i prezydenckich do celów wypoczynkowych i wybudowało wiele nowych. W 1968 r. powstała infrastruktura noclegowa i treningowa dla sportowców na bazie stadionu i hali sportowej z okresu międzywojennego (obecny Ośrodek Przygotowań Olimpijskich OPO). Ponadto powstało kilka sezonowych ośrodków wypoczynkowych.

Drugi etap przemian to lata po 1989 r., kiedy nastąpiły duże zmiany w bazie noclegowej Spały, zarówno ilościowe, jak i jakościowe, w konsekwencji których w 2018 r. bazę noclegową FWP stanowiły jedynie trzy obiekty: „Rogacz” (obecnie FWP „Savoy”), „Miś” i „Żbik”. Dawny DW FWP „Łoś” został sprywatyzowany i przekształcony w luksusowy czterogwiazdkowy hotel „Mościcki”; DW FWP „Sarenka” od dawna pełni funkcje mieszkaniowe dla byłych pracowników FWP; DW „Ryś” i DW „Dzik” (dawny hotel „Bristol”) zmieniły funkcję z wypoczynkowej na mieszkaniową; DW „Żubr”, początkowo przeznaczony do remontu, został wyburzony w maju 2015 r., a na jego miejscu rozpoczęto prace budowlane, efektem których będzie apartamentowiec.

Obecnie bardzo okazale prezentują się obiekty noclegowe OPO. Dwa starsze zmodernizowano („Olimpijczyk” i „Junior”), a w 2007 r. wybudowano kolejny

obiekt noclegowy – „Champion”. Mimo że formalnie noszą one nazwę „internat”, to standard świadczonych w nich usług dorównuje hotelom średniej klasy. Obiekty te są częścią kompleksu sportowego obejmującego poza wymienionymi: stadion, pływalnię, halę sportową lekkoatletyczną i wiele innych. Na miejscu ośrodka wypoczynkowego Zakładów Płytek Ceramicznych „Opoczno” powstał prywatny trzygwiazdkowy hotel „Prezydent”, zlokalizowany w południowej części Spały na prawym brzegu Pilicy. W dawnej części rezydencjonalnej Spały został uruchomiony obiekt noclegowy „Rezydencja Spalska” oraz „Dwór Carski” i willa „Jelonek”. W centrum i na prawym brzegu Pilicy powstały łącznie trzy obiekty pod wspólną nazwą Spalskie Pokoje Gościnne („Spalska Oranżeria”, „Żubr” i Centrum Konferencyjno-Sportowe SPA „Piliczanka”). Nieco na północ od centrum został zmodernizowany i rozbudowany dawny Ośrodek Wczasów Dziecięcych PKP (wybudowany w 1961 r.) – obecnie jest to Ośrodek Szkoleniowo-Konferencyjny „Zacisze”. Najmłodszymi obiektami noclegowymi w miejscowości są Dom Gościnny Karczmy Spalskiej i „Pensjonat Karczma Spalska”, oddany do użytku w 2017 r. Na potrzeby ruchu turystycznego w 2018 r. udostępniono Przyrodniczą Stację Terenową Uniwersytetu Łódzkiego, która wcześniej nie oferowała ogólnodostępnych miejsc noclegowych, mimo że w Spale funkcjonuje od 2010 r. Poza wymienionymi obiektami bazę noclegową Spały w 2018 r. stanowił Dom Rekolekcyjny „Ostoja” wraz z plebanią. Co do pozostałych obiektów noclegowych to dawny internat szkoły sportowej (I LO w Tomaszowie Mazowieckim im. Jarosława Dąbrowskiego), a później Schronisko Młodzieżowe „Granamar” przestało funkcjonować w 2016 r., następnie zaś przeszło w ręce prywatne i obecnie trwa jego przebudowa oraz rozbudowa z przeznaczeniem na usługi noclegowe. Funkcjonujący dawniej sezonowy Ośrodek Harcerski został najpierw czasowo zamknięty, a w 2017 r. go wyburzono. Takie ośrodki wypoczynkowe, jak „Sosenka” i ZNP oraz OW PŁ i OW Energetyk przed 2015 r. zostały zlikwidowane. Poza COS OPO w Spale i Przyrodniczą Stacją Terenową UŁ, działającymi jako jednostki budżetowe, obiekty noclegowe są własnością prywatną (ryc. 1).

Pod koniec lat 80. XX w. działalność wypoczynkową na terenie Spały prowadziło 10 ośrodków o różnej skali i standardzie, które dysponowały 1087 miejscami noclegowymi czynnymi przez cały rok. W sezonie letnim liczba wzrastała do 1568 miejsc (obecnie ośrodki sezonowe nie funkcjonują). W 1991 r. stałymi miejscami dysponowały jedynie FWP, Ośrodek Szkoleniowo-Konferencyjny „Zacisze” i COS OPO. FWP posiadało siedem domów wczasowych (obecnie trzy), w których znajdowało się 755 miejsc (obecnie 200). W 1985 r. dawny Ośrodek Wczasów Dziecięcych PKP został rozbudowany, w efekcie czego powstał Ośrodek Szkoleniowo-Konferencyjny „Zacisze”, oferujący obecnie



Ryc. 1. Rozwój historyczny bazy noclegowej w Spałach w latach 1889–2018

??? – brak danych szczegółowych, białymi pasami zaznaczono okresy budzące wątpliwości

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 1. The historical development of accommodation in Spała, 1889–2018

??? – no detailed data, white stripes mark uncertain periods

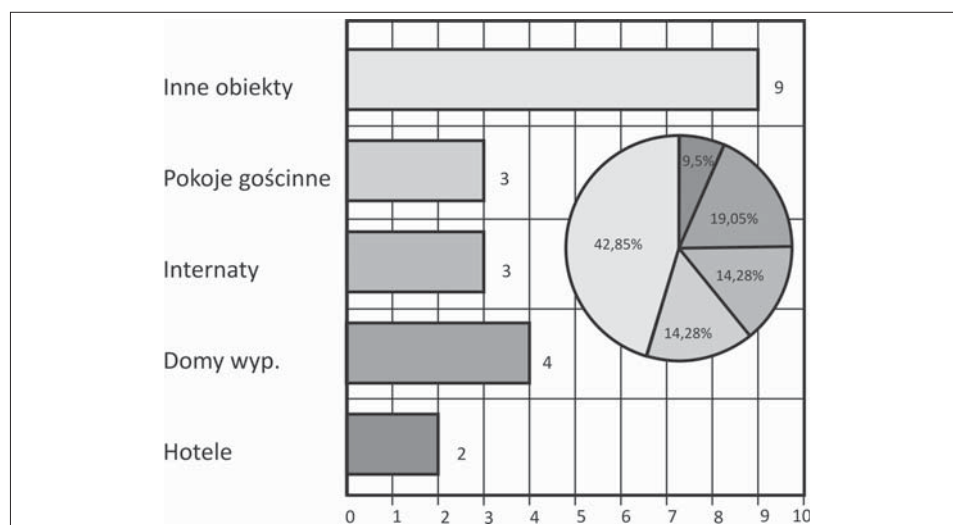
Source: own study.

180 miejsc. Centralny Ośrodek Sportu dysponował dwoma obiektami noclegowymi i 162 miejscami noclegowymi; teraz w kompleksie Ośrodka Przygotowań Olimpijskich funkcjonują trzy obiekty – 367 miejsc.

W 2018 r. w Spałach zinwentaryzowano 21 czynnych obiektów noclegowych (ryc. 1) należących do 12 gestorów/właścicieli, dysponujących łącznie 1266 miejscami noclegowymi. Największą liczbę miejsc noclegowych zarejestrowano w Ośrodku Przygotowań Olimpijskich, na terenie którego zlokalizowane są trzy internaty: „Olimpijczyk”, „Junior” i „Champion” (łącznie 367 miejsc noclegowych), następnie zaś w obiektach noclegowych FWP – DW FWP „Savoy”, DW

„Miś”, DW „Żbik” (łącznie 200 miejsc noclegowych) oraz w Ośrodku Konferencyjno-Szkoleniowym „Zacisze” (180 miejsc noclegowych). Hotel „Mościcki”, o najwyższej kategorii (cztery gwiazdki), dysponuje 120 miejscami; mniej miejsc oferuje trzygwiazdkowy hotel „Prezydent” (76). W „Pensjonacie Karczma Spalska” i Domu Gościnnym Karczmy Spalskiej oferowanych jest 70 miejsc noclegowych, a w Spalskich Pokojach Gościnnych (w trzech obiektach: „Carska Oranżeria”, „Żubr” i „Piliczanka”) oferowane są łącznie 64 miejsca, natomiast w Domu Rekolekcyjnym „Ostoja” i starym budynku plebanii – 60 miejsc. Nieco mniej miejsc noclegowych mają „Rezydencja Spalska” (55) i Przyrodnicza Stacja Terenowa Uniwersytetu Łódzkiego (39), a najmniej – „Dwór Carski (22), willa „Jelonek” (8) i apartament „Rys” (5).

W strukturze rodzajowej przeważają tzw. inne obiekty, nieskatygoryzowane w świetle obowiązujących przepisów prawa (Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r.) i klasyfikacji GUS. Są to w większości tzw. pokoje gościnne, charakteryzujące się bardzo zróżnicowanym standardem i zakresem świadczonych usług. Wśród obiektów sklasyfikowanych największą grupę zarówno pod względem liczby obiektów, jak i miejsc noclegowych stanowią domy wypoczynkowe (ryc. 2 i 3). Bazę skatygoryzowaną stanowiły dwa hotele: czterogwiazdkowy „Mościcki” i trzygwiazdkowy „Prezydent”, o łącznej liczbie miejsc noclegowych 196, co stanowi 15,5% całej bazy noclegowej Spały.

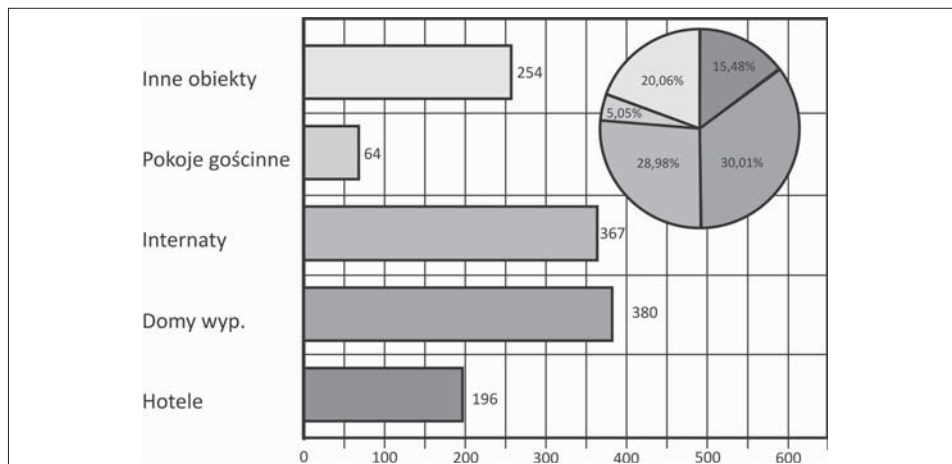


Ryc. 2. Liczba oraz struktura rodzajowa (%) obiektów noclegowych w Spałe w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 2. The number and typological structure (%) of accommodation in Spała, 2018

Source: own study.



Ryc. 3. Liczba oraz struktura (%) miejsc noclegowych w Spała w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne.

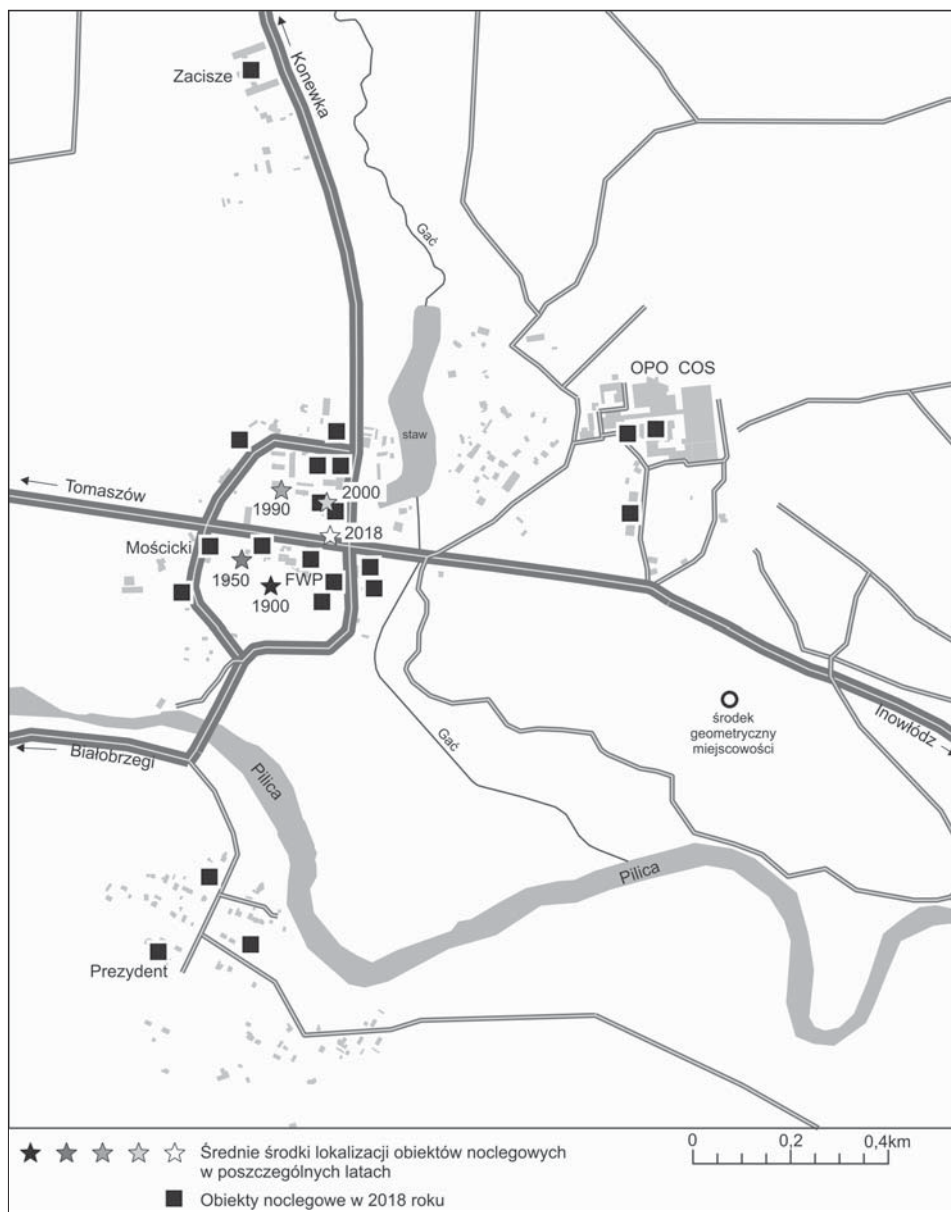
Fig. 3. The number and structure (%) of beds in Spała, 2018

Source: own study.

W ciągu ostatnich 30 lat standard obiektów noclegowych został podwyższony, jest bardziej zróżnicowany i zmieniła się ich forma własności. Jak już wspomniano, kilka dawnych obiektów noclegowych zmieniło funkcję z wypoczynkowej na mieszkaniową. Zlikwidowano bazę sezonową, planuje się budowę kolejnych obiektów całorocznych. Według szacunków w spalskich obiektach noclegowych w ostatnich latach rocznie przebywało ok. 70 tys. gości. Ważne w rozwoju bazy noclegowej było udostępnienie po 1989 r. Ośrodka Przygotowań Olimpijskich dla turystów, a także modernizacja starych obiektów i budowa nowych (Latosińska, Żek 2011).

Obiekty noclegowe rozmieszczone są nierównomiernie na terenie Spały. Większość (18) koncentruje się na lewym brzegu Pilicy, tylko trzy są położone na prawym brzegu rzeki. Można zaobserwować nagromadzenie obiektów w centrum Spały, ale siedem obiektów noclegowych zlokalizowanych jest stosunkowo daleko od centrum (trzy na prawym brzegu Pilicy, jeden przy drodze prowadzącej do Konewki i trzy w kompleksie OPO przy drodze prowadzącej do Inowłodza) (ryc. 4).

Średni środek (centroid) wyznaczony dla obiektów noclegowych dla czterech lat (ryc. 4) wyraźnie koncentruje się w granicach tzw. małej obwodnicy spalskiej (obecnie są to ulice: Wojciechowskiego, Piłsudskiego, Hubala i Nadpiliczna). W okresie carskim centroid znajdował się w centrum południowej części wspomnianej obwodnicy, co było spowodowane swoistą strukturą przestrzenną

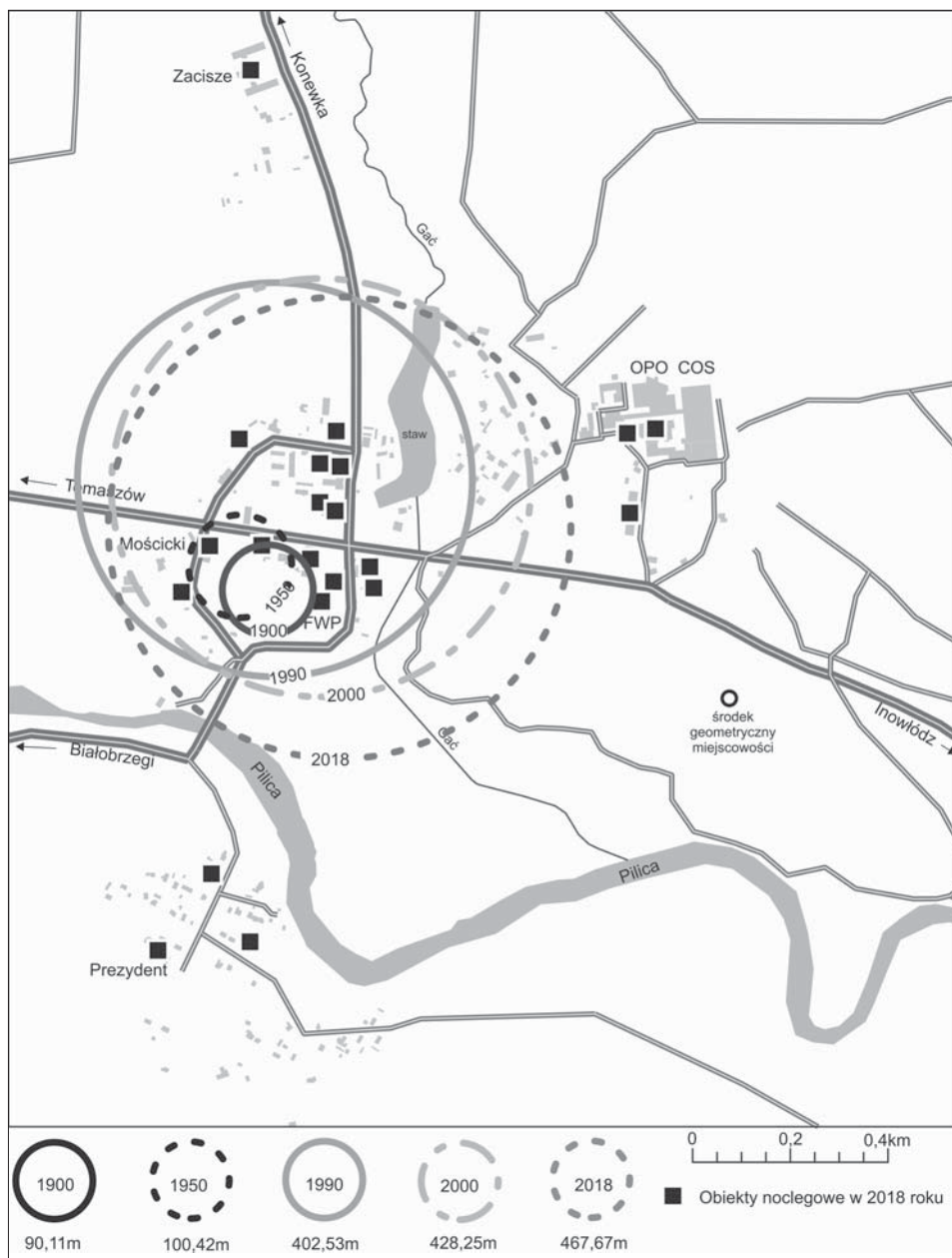


Ryc. 4. Rozmieszczenie centroidów obiektów noclegowych w Spale w latach 1900, 1950, 1990, 2000 i 2018

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 4. The distribution of accommodation centroids in Spala in 1900, 1950, 1990, 2000 and 2018

Source: own study based on a field study.



Ryc. 5. Odchylenie standardowe odległości obiektów noclegowych w Spała w latach 1900, 1950, 1990, 2000 i 2018

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 5. Distance standard deviation of gastronomic facilities in Spała in 1900, 1950, 1990, 2000 and 2018

Source: own study.

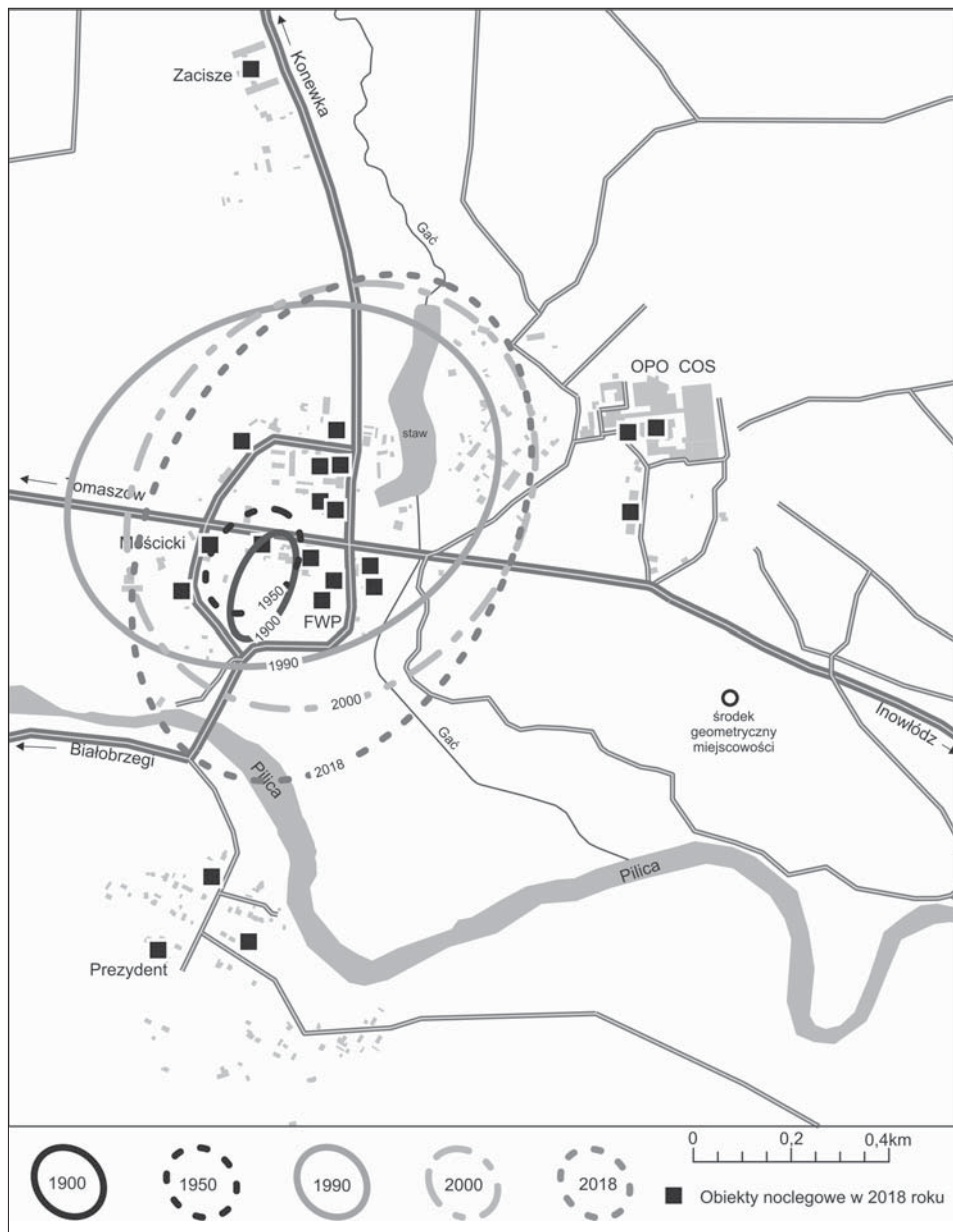
miejsowości. W 1950 r., kiedy właściwie na cele noclegowe wykorzystywano obiekty pozostałe po rezydencji carskiej, a przejęte przez FWP, środek ciężkości zlokalizowany był nieco bardziej na zachód, w bezpośrednim sąsiedztwie dzisiejszego obiektu „Savoy”, również po południowej stronie osi wschód–zachód (obecnie droga krajowa nr 48). W 1990 r., ze względu na powstanie w latach 60. XX w. ośrodka wypoczynkowego „Zacisze” (oddalonego od centrum miejscowości w kierunku północnym) oraz COS-u (lata 80., kierunek północno-wschodni), środek ciężkości przesunął się na północny-wschód i nadal znajdował się w granicach obwodnicy, tym razem w jej północnej części. W 2000 r. nastąpiło przesunięcie środka w kierunku południowo-wschodnim, co było wynikiem powstania za Pilicą hotelu „Prezydent” i kilku kwater prywatnych oraz kolejnych obiektów OPO-COS. Wyznaczony centroid dla 2018 r. jest najbliższy geometrycznemu środkowi miejscowości oraz jednemu z jej dwóch głównych skrzyżowań, które ze względu na lokalizację kościoła, obiektów noclegowych i gastronomicznych, punktu informacji turystycznej oraz centralnego placu, na którym odbywają się jarmarki spalskie, tradycyjnie uznawane jest za rzeczywiste centrum Spały.

Odchylenie standardowe odległości, obliczane dla pięciu lat (ryc. 5), waha się w granicach od 90 do ponad 465 m. W czasach carskich, okresie międzywojennym oraz latach 50. XX w. średnia odległość między obiektami oscylowała w granicach 100 m. Położone w strefie zewnętrznej miejscowości „Zacisze” oraz OPO-COS spowodowały, że w 1990 r. odległość ta przekroczyła 400 m, w 2000 r. osiągnęła ponad 425 m (OW ZPC Opoczno/hotel Prezydent na południowym brzegu Pilicy), a w 2018 r. wynosiła ponad 467 m.

Wyznaczone elipsy odchyień standardowych (ryc. 6) dla poszczególnych lat wskazują wyraźne rozproszenie obiektów na osi północny-wschód – południowy-zachód. Wyjątkiem, odbiegającym nieco od wspomnianej prawidłowości, jest rok 1990, w którym widać wyraźne przesunięcie w kierunku zachodnim (potwierdza to także wyznaczony dla tego roku okrąg odchylenia standardowego odległości). Taka sytuacja była spowodowana wówczas tym, że w zachodniej części Spały w latach 70. i 80. XX w. funkcjonowały nieistniejące obecnie sezonowe ośrodki wypoczynkowe łódzkich zakładów pracy. Generalnie na ogólny obraz rozmieszczenia bazy noclegowej w Spale ma wpływ lokalizacja obiektów położonych peryferyjnie (skrajnie), do których należą: „Zacisze”, „Prezydent” i OPO-COS, wyznaczające wierzchołki trójkąta, w który wpisane są pozostałe.

Wielkość bazy noclegowej może być traktowana również jako miernik określający poziom rozwoju funkcji turystycznej. Najczęściej w tym celu wykorzystywane są:

– wskaźnik Baretje’a-Deferta, wyrażony liczbą turystycznych miejsc noclegowych przypadających na 100 stałych mieszkańców,



Ryc. 6. Elipsa odchyżeń standardowych obiektów gastronomicznych w Spała w latach 1900, 1950, 1990, 2000 i 2018

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 6. Standard deviation ellipsis of gastronomic facilities in Spała in 1900, 1950, 1990, 2000 and 2018

Source: own study.

– wskaźnik gęstości bazy noclegowej, wyrażony liczbą miejsc noclegowych przypadającą na 1 km² powierzchni badanego obszaru.

Tab. 1. Wartości wybranych mierników funkcji turystycznej dla Spały w 2009 i 2018 r.

Tab. 1. Values of selected measures of the tourist function for Spała, 2009 and 2018

Miernik <i>Measure</i>	Wartości w latach <i>Values in years</i>	
	2009	2018
Baretje'a-Deferta (l.m.n./100 m.s.)	277,00	281,3
Gęstości bazy noclegowej (l.m.n./km ²)	104,17	112,0

Źródło: opracowanie własne.

Source: own study.

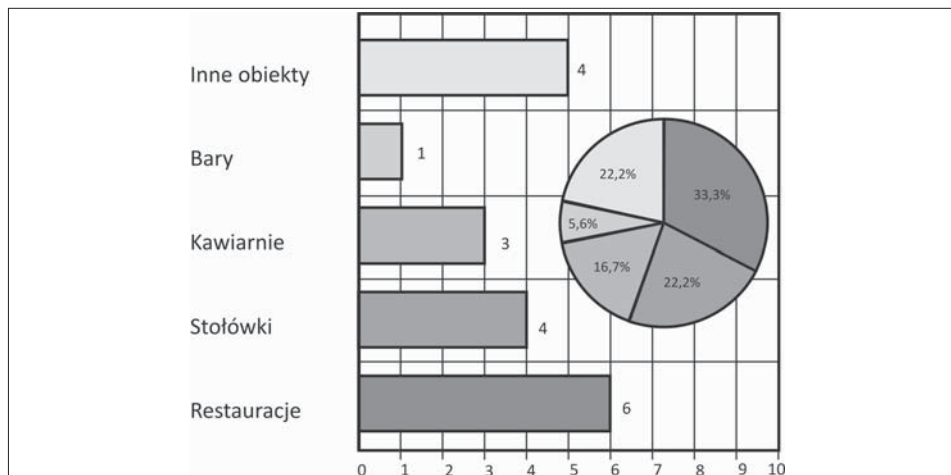
W polskich warunkach przyjmuje się, że funkcja turystyczna jest główną bądź jedną z dominujących funkcji społeczno-gospodarczych obszaru, gdy wskaźnik Baretje'a-Deferta przekracza wartość 50. W przypadku Spały wartość tego wskaźnika zarówno w 2009 r., jak i w 2018 r. znacznie przekroczyła próg minimalny, co potwierdza istotne znaczenie funkcji turystycznej w tej miejscowości. Ponadto wartość wskaźnika Baretje'a-Deferta przekraczająca 100 pozwala zaliczyć Spałę do miejscowości turystyki pobytowej (Kurek *red.* 2007). Liczba miejsc noclegowych oraz popularność Spały wśród turystów znajdują przełożenie w wartości kolejnego miernika, jakim jest gęstość bazy noclegowej. Wysokie wartości analizowanych wskaźników potwierdzają znaczenie Spały jako miejscowości o dobrze rozwiniętej funkcji turystycznej (tab. 1).

Baza gastronomiczna

Spała, jako niewielka miejscowość, znana była niegdyś (w początkach swego istnienia) z przydrożnej karczmy, w której dla odpoczynku i posiłku zatrzymywali się wędrujący traktem biegnącym ze wschodu na zachód piesi i konni podróżni. Karczmę odwiedzali również flisacy przybywający z niedalekiej osady flisackiej zwanej Windugą. W okresie carskim i prezydenckim gastronomia funkcjonowała na potrzeby pałacu, a w czasach PRL – głównie na potrzeby wypoczywających w FWP i sportowców w COS. W 1966 r. wybudowano drugą nową jadalnię FWP, nowoczesnie wyposażoną, na 320 miejsc. W 1970 r. w jadalniach było miejsc dla 680 osób. Funkcjonowała też restauracja „Pod Żubrem” i klubokawiarnia „Pod krasnoludkami” w dawnej willi Wielopolskiego (Pigoń 1970).

Obecnie bazę gastronomiczną, poza tą znajdującą się w obiektach noclegowych, stanowią „Zajazd Spalski”, restauracja „Pod Żubrem”, „Karczma Spalska” oraz trzy inne punkty gastronomiczne. Większość ogólnodostępnych obiektów

gastronomicznych zlokalizowanych jest wzdłuż głównej arterii komunikacyjnej miejscowości, jaką jest droga krajowa nr 48 (ryc. 11). W strukturze bazy gastronomicznej zarówno pod względem liczby obiektów, jak i liczby miejsc konsumenckich przeważają restauracje i stołówki (ryc. 7 i 8). O ile restauracje

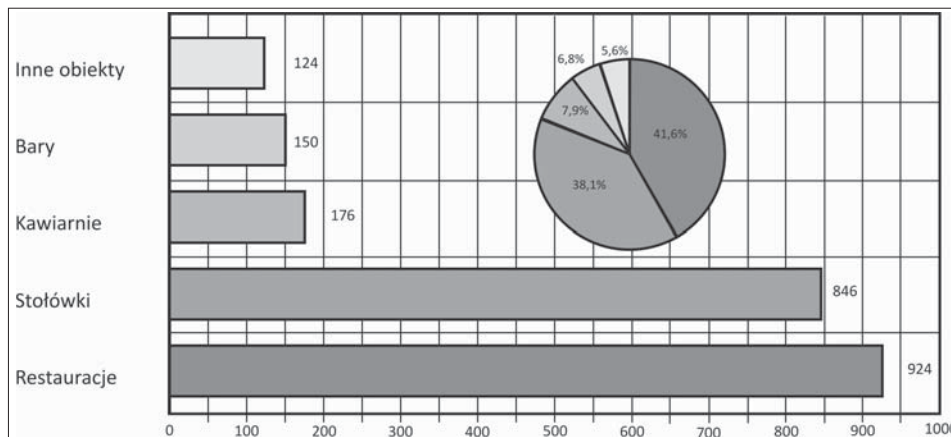


Ryc. 7. Liczba oraz struktura rodzajowa (%) obiektów gastronomicznych w Spałę w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 7. The number and typological structure (%) of the gastronomic facilities in Spała, 2018

Source: own study.



Ryc. 8. Liczba oraz struktura (%) miejsc konsumenckich w obiektach gastronomicznych Spałę w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne.

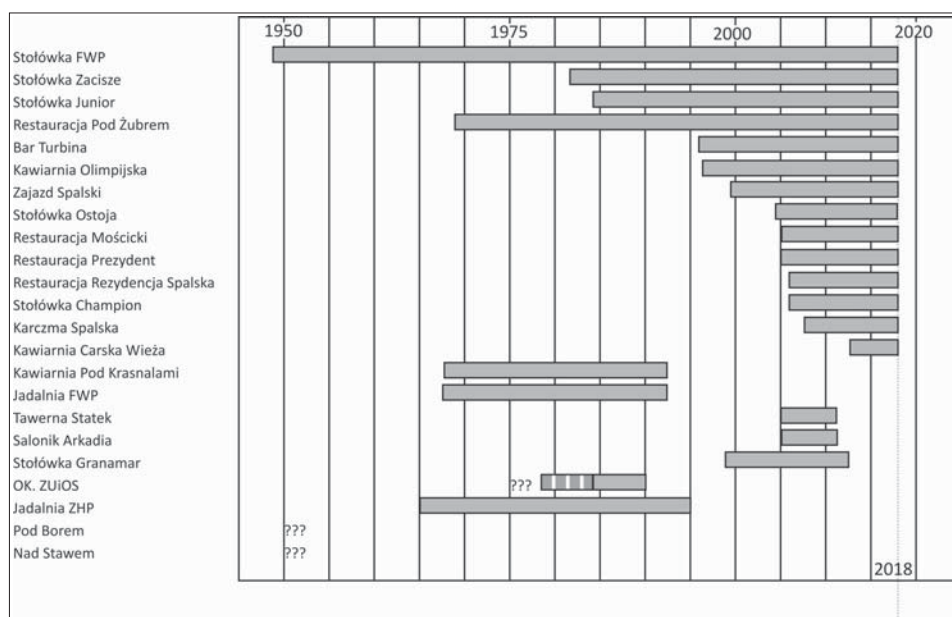
Fig. 8. The number and structure (%) of seats at gastronomic facilities in Spała, 2018

Source: own study.

z założenia są obiektami komercyjnymi oraz ogólnodostępnymi, o tyle stołówki do czasu przemian ustrojowo-gospodarczych były obiektami o ograniczonej dostępności.

W turystycznej karierze Spały baza gastronomiczna ulegała poważnym zmianom. Część obiektów funkcjonujących do 1989 r. obecnie już nie prowadzi działalności (ryc. 9), dotyczy to m.in. centralnej stołówki FWP czy klubokawiarni „Pod krasnoludkami”. W przestrzeni turystycznej miejscowości pojawiły się natomiast takie obiekty, jak grill-bar czy pizzeria, nawiązujące do współczesnych gustów gastronomicznych klientów/turystów. Generalnie, co warto zauważyć, baza gastronomiczna i noclegowa stale zwiększa swój potencjał usługowy pod względem liczby obiektów (ryc. 10), miejsc noclegowych czy konsumenckich oraz – co wydaje się szczególnie ważne – standardów obsługi.

Miary centrograficzne liczone dla obiektów bazy gastronomicznej mają rozkład podobny do tych liczonych dla bazy noclegowej. Być może jest to po części uwarunkowane faktem, że ponad połowa gastronomii związana jest z obiektami noclegowymi. Z czterech wyznaczonych centroidów tylko najstarszy (1950 r.)



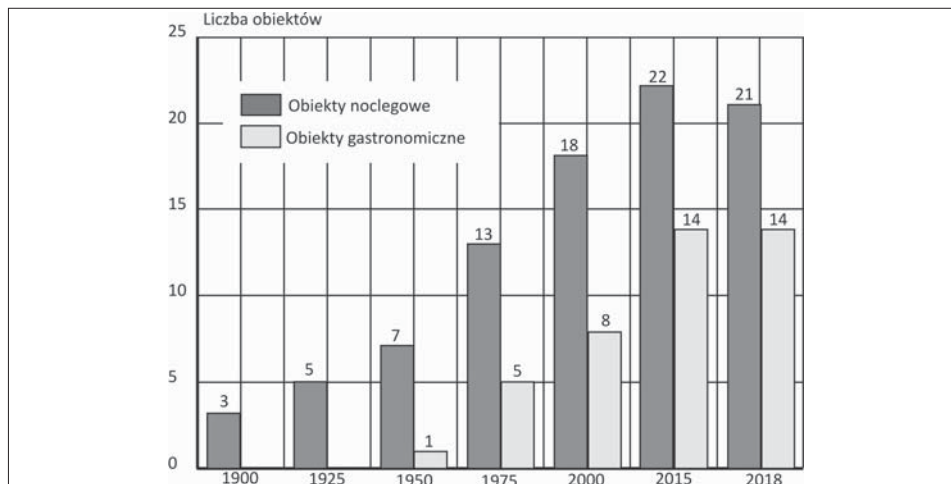
Ryc. 9. Rozwój historyczny bazy gastronomicznej w Spale w latach 1950–2018

??? – brak danych szczegółowych, białymi pasami zaznaczono okresy budzące wątpliwości
Źródło: opracowanie własne.

Fig. 9. The historical development of gastronomic facilities in Spała, 1950–2015

??? – no detailed data, white stripes mark uncertain periods

Source: own study.



Ryc. 10. Rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej w Spałe w latach 1900–2018

Źródło: opracowanie własne.

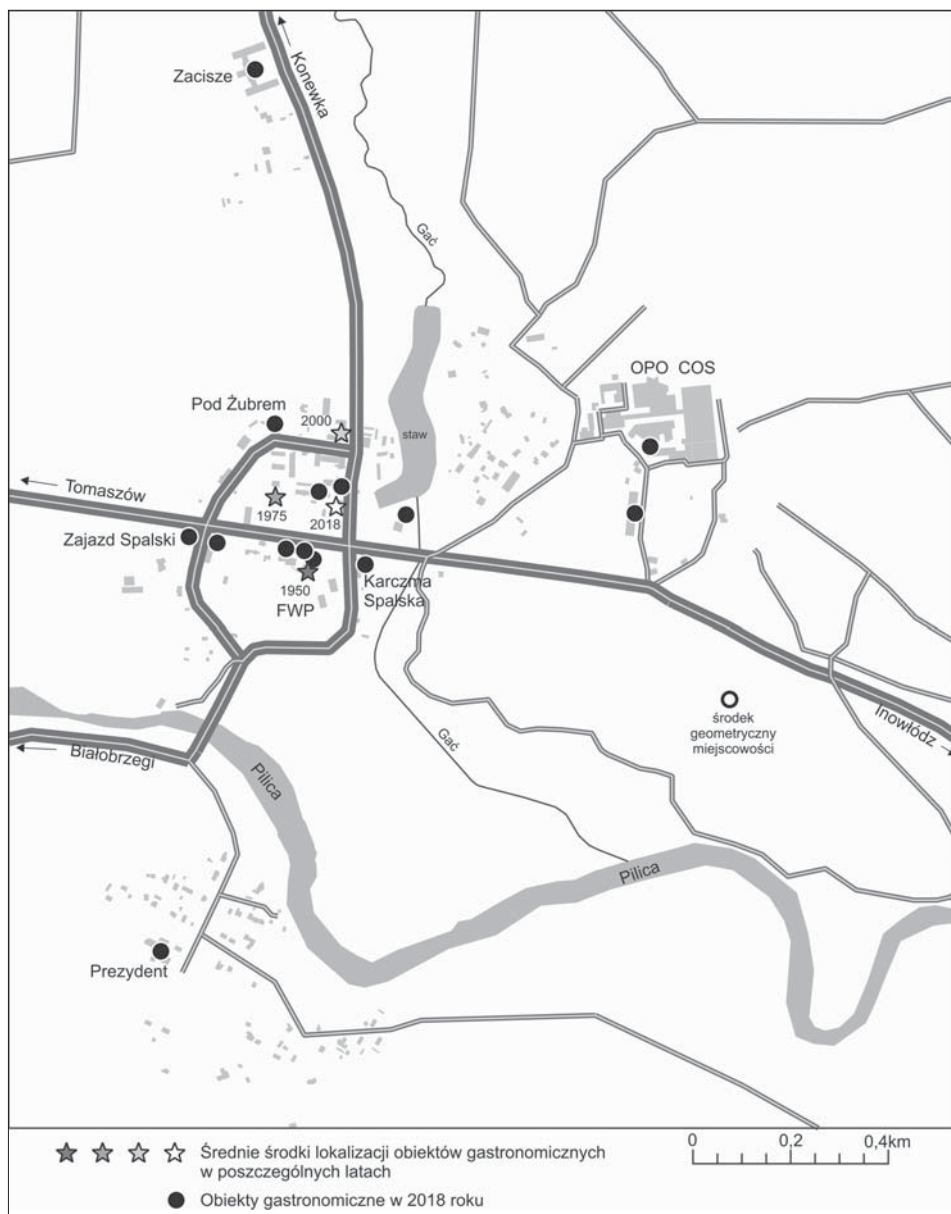
Fig. 10. The development of accommodation and gastronomic facilities in Spała, 1900–2015

Source: own study.

zlokalizowany był w południowej części obwodnicy. Pozostałe, związane z częścią północną, przesuwały się podobnie jak środki ciężkości bazy noclegowej (ryc. 11). Średni środek w 2018 r., podobnie jak w przypadku obiektów noclegowych, ponownie przesunął się w kierunku centrum miejscowości.

Odchylenie standardowe odległości zostało obliczone dla trzech lat (1975, 2000, 2018). Uzyskane wartości wahają się od 360 m w 1975 r. do ponad 450 m w 2018 r. Dziwić może duża wartość wskaźnika w 1975 r., ale można ją wytłumaczyć peryferyjnym położeniem funkcjonującej wówczas centralnej stołówki FWP oraz autonomicznym obiektem gastronomicznym zlokalizowanym w obecnym ośrodku wypoczynkowym „Zacisze” (ryc. 12). Opisana sytuacja jest jeszcze bardziej widoczna w przypadku elips odchyień standardowych, których rozkład w poszczególnych latach nie jest już tak jednoznaczny, jak w przypadku bazy noclegowej. W każdym z analizowanych lat mają one nieco inny przebieg i tylko dokonując pewnego uogólnienia, można stwierdzić, że rozproszenie obiektów gastronomicznych w badanych latach miało generalnie przebieg zgodny z osią północny-wschód – południowy-zachód (ryc. 13).

Podobnie jak w przypadku bazy noclegowej obiekty gastronomiczne Spały można wpisać w trójkąt wyznaczony przez „Zacisze”, „Prezydenta” i OPO-COS, przy czym w centralnej części miejscowości można wyznaczyć jeszcze wewnętrzny trójkąt opisujący większość lokali, którego wierzchołki tworzą „Zajazd Spalski”, „Karczma Spalska” i restauracja „Pod Żubrem”.

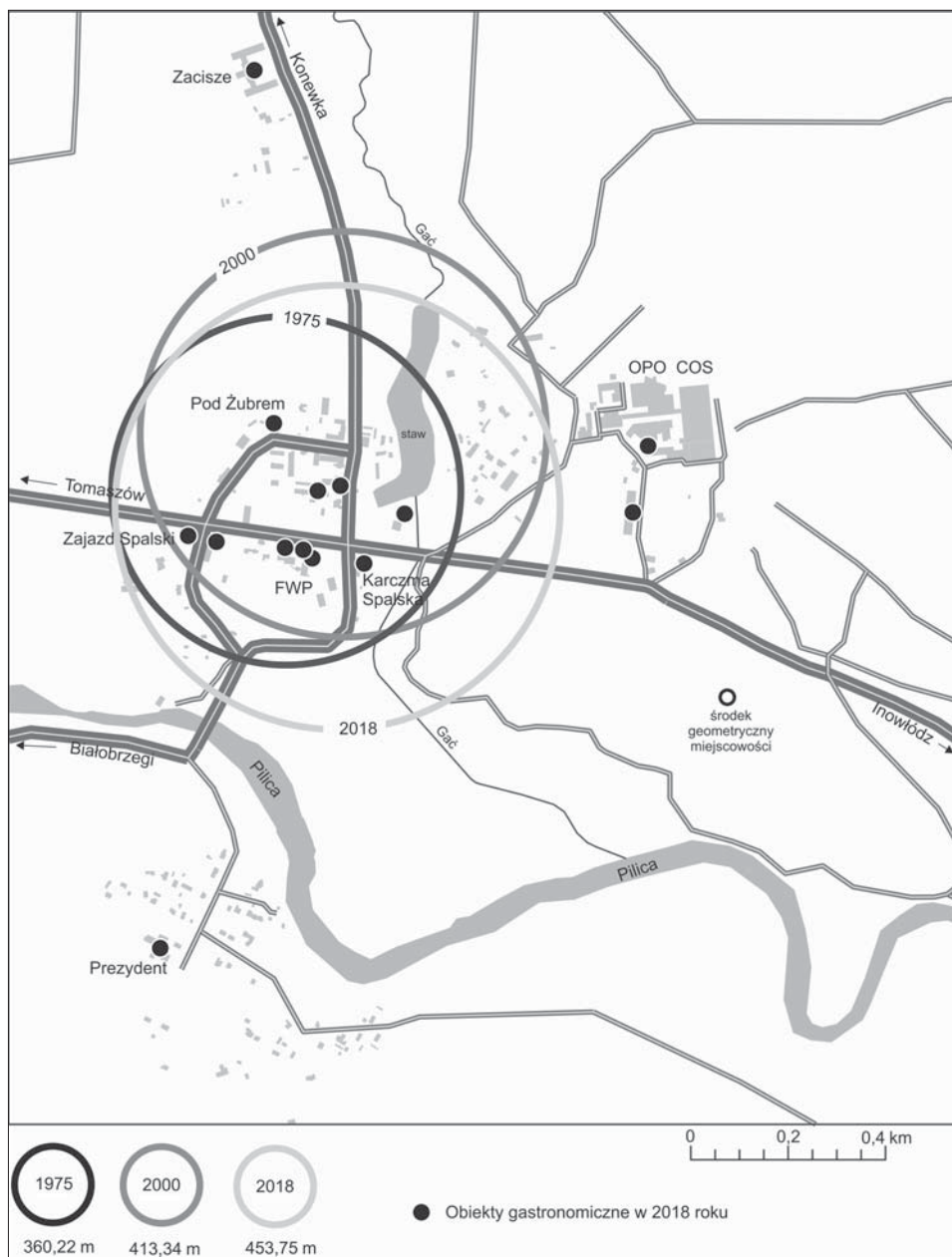


Ryc. 11. Rozmieszczenie centroidów obiektów noclegowych w Spale w latach 1950, 1975, 2000 i 2018

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 11. Distribution of accommodation centroids in Spala in 1950, 1975, 2000 and 2018

Source: own study.



Ryc. 12. Odchylenie standardowe odległości obiektów gastronomicznych w Spała w latach 1975, 2000 i 2018

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 12. Distance standard deviation of gastronomic facilities in Spała in 1975, 2000 and 2018

Source: own study.



Ryc. 13. Elipsa odchyżeń standardowych obiektów gastronomicznych w Spale w latach 1975, 2000 i 2018

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 13. Standard deviation ellipsis of gastronomic facilities in Spala in 1975, 2000 and 2018

Source: own study.

WPŁYW ZAGOSPODAROWANIA NA ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNĄ MIEJSCOWOŚCI

Aby określić znaczenie zagospodarowania turystycznego w ogólnej atrakcyjności turystycznej Spały, obliczono współczynnik korelacji sum punktów uzyskanych w wyniku przeprowadzonej bonitacji punktowej w heksagonalnych polach podstawowych (Latosińska, Nalej 2018) obliczonych dla infrastruktury oraz całkowitej atrakcyjności turystycznej sołectwa (ryc. 14 i 15). Zastosowany współczynnik korelacji liniowej Pearsona r_{xy} pozwala określić współzależność dwóch cech, w tym przypadku zagospodarowania turystycznego i sumarycznej atrakcyjności turystycznej sołectwa. Wyznacza się go dla cech, których zależność jest liniowa. Do obliczenia współczynnika wykorzystywana jest kowariancja, czyli średnia arytmetyczna iloczynu odchyłeń poszczególnych wartości badanych cech x_i, y_i od wartości średnich według wzoru:

$$C_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{N},$$

gdzie:

N – liczba rozpatrywanych cech (x_i, y_i).

Natomiast współczynnik korelacji oblicza się jako stosunek kowariancji do iloczynu odchyłeń standardowych badanych zmiennych. Jest on określony wzorem:

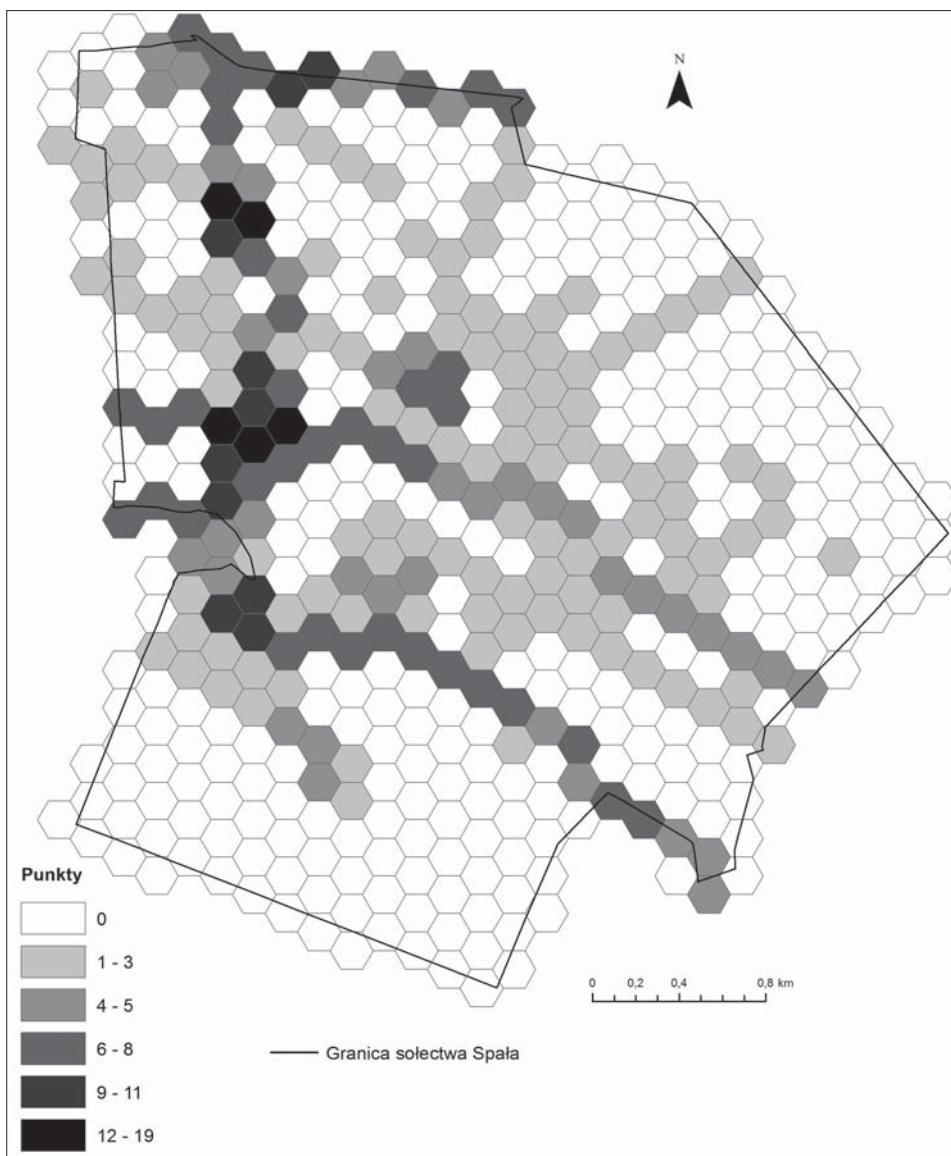
$$r_{xy} = \frac{C_{xy}}{\sigma_x \sigma_y},$$

gdzie:

σ_x – odchylenie standardowe (Jażdżewska 2003).

Współczynnik korelacji liniowej Pearsona przyjmuje wartości z przedziału $\langle -1; +1 \rangle$. Jeżeli występują wartości r_{xy} , to korelacja jest ujemna, co oznacza, że wraz ze wzrostem wartości jednej cechy maleje wartość drugiej. Jeżeli otrzymane wartości współczynnika są dodatnie, wtedy wraz ze wzrostem wartości jednej cechy wartości drugiej również rosną i korelacja jest dodatnia. Wartość 0 współczynnika korelacji liniowej Pearsona oznacza brak zależności między badanymi cechami, natomiast $r_{xy} = |1|$ oznacza całkowitą współzależność. Im wyższa jest wartość bezwzględna współczynnika korelacji, tym silniejszy jest stopień współzależności między badanymi cechami (Jażdżewska 2003).

Obliczony na podstawie wartości analizowanych cech w heksagonalnych polach podstawowych współczynnik korelacji Pearsona $r = 0,78$ wskazuje na wysoką zależność ogólnej atrakcyjności turystycznej badanego obszaru od poziomu zagospodarowania turystycznego (tab. 2, ryc. 14 i 15). Innymi słowy, to właśnie

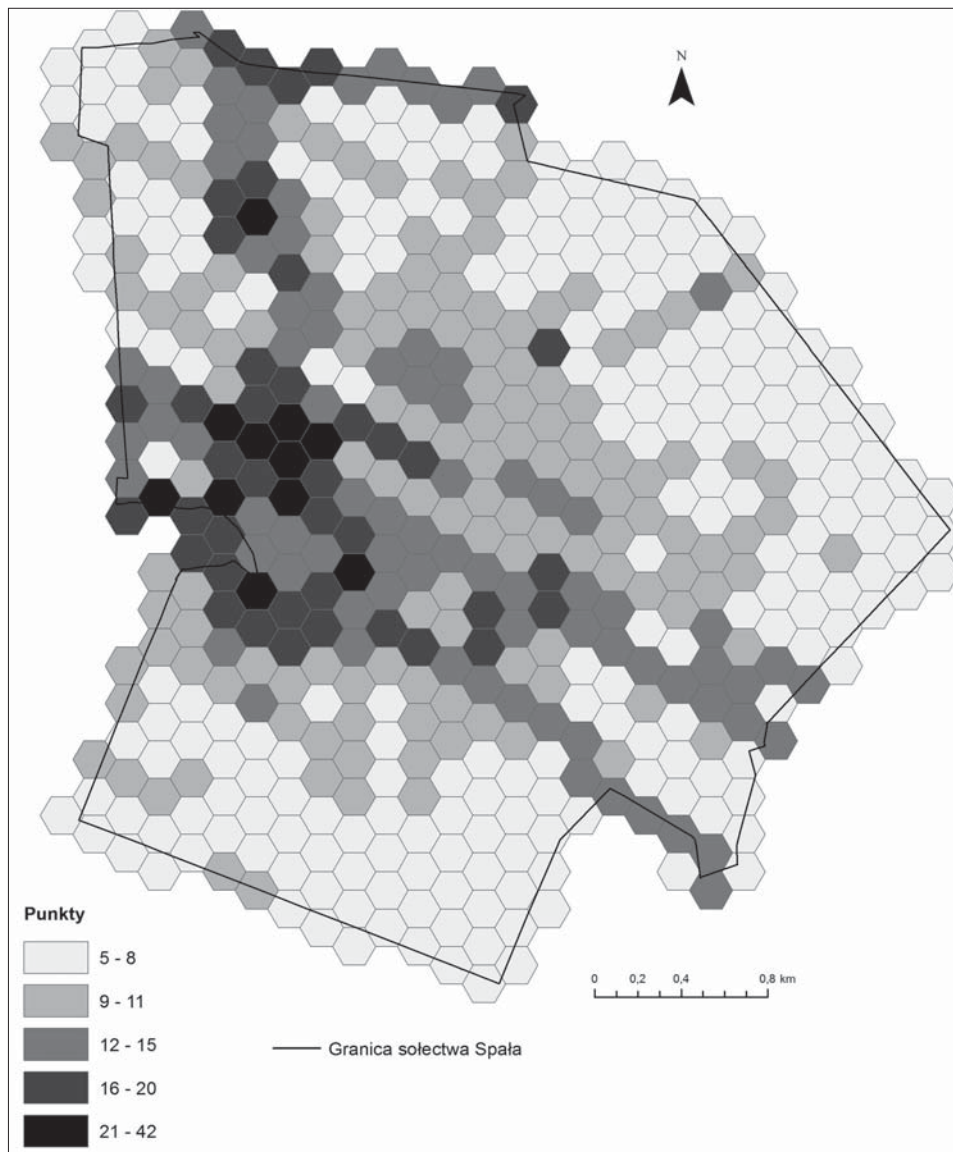


Ryc. 14. Zagospodarowanie turystyczne przestrzeni sołectwa Spała (bonitacja punktowa)

Źródło: opracowanie własne na podstawie szczegółowych badań terenowych.

Fig. 14. Tourist development of the Spala sołectwo space – a synthetic map (point bonitation)

Source: own study based on a detailed field study.



Ryc. 15. Atrakcyjność turystyczna przestrzeni sołectwa Spała – mapa syntetyczna (bonitacja punktowa)

Źródło: opracowanie własne na podstawie szczegółowych badań terenowych.

Fig. 15. Tourist attractiveness of the Spala sołectwo space – a synthetic map (point bonitation)

Source: own study based on a detailed field study.

Tab. 2. Współczynnik korelacji Pearsona r_{xy} dla zagospodarowania turystycznego i ogólnej atrakcyjności turystycznej Spały w 2018 r.

Tab. 2. Pearson's correlation coefficient for the tourist development and general tourist attractiveness of Spała in 2018

Zmienna <i>Variable</i>	Korelacje (waloryzacja) <i>Correlations (valorisation)</i>			
	Średnia <i>Average</i>	Odchylenie standardowe <i>Standard deviation</i>	Suma punktów <i>Average points</i>	Punkty zagospodarowania turystycznego <i>Total tourist development points</i>
Suma punktów	9,892191	4,210847	1,000000	0,782435*
Punkty zagospodarowania turystycznego	1,679006	2,628657	0,782435*	1,000000

* oznaczone współczynniki korelacji są istotne z $p < 0,01000$, $N = 493$ (braki danych usuwano przypadkami)

Źródło: opracowanie własne.

* *marked correlation coefficients are significant with $p < 0.01000$, $N = 493$ (missing data were removed by cases)*

Source: own study.

zagospodarowanie miejscowości w wysokim stopniu decyduje o atrakcyjności turystycznej Spały.

PODSUMOWANIE

Podsumowując przeprowadzone w artykule rozważania, można stwierdzić, że:

– niewątpliwym walorem Spały jest zagospodarowanie turystyczne, a w szczególności baza noclegowa, która rozwinęła się w okresie powojennym w oparciu o zabudowę z czasów carskich i prezydenckich oraz budowę nowych obiektów wypoczynkowych i sportowych,

– w okresie powojennym monopole na inwestycje i obsługę wypoczywających oraz sportowców miały centralnie sterowane instytucje, takie jak: Fundusz Wczasów Pracowniczych i Centralny Ośrodek Sportu,

– w początkowym okresie transformacji ustrojowej Spała, tak jak wiele innych miejscowości wypoczynkowych w Polsce, przeżywała kryzys, z którego aktualnie wychodzi zwycięsko,

– lata po 1989 r. to okres przekształceń w Spale o charakterze ilościowym i jakościowym (modernizacja i prywatyzacja istniejących obiektów wypoczynkowych, budowa nowych, zmiana funkcji obiektów wypoczynkowych na mieszkaniowe),

– rozwiniętą funkcję turystyczną Spały potwierdzają: intensywność zagospodarowania turystycznego, wykorzystanie obiektów noclegowych, struktura użytkowania ziemi, badania ruchu turystycznego i w konsekwencji wysokie wartości mierników funkcji turystycznej,

– zastosowane miary centrograficzne w układzie dynamicznym wskazują na nierównomierny przestrzennie rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej,

– wyznaczone centroidy (średnie środki) zarówno dla bazy noclegowej, jak i gastronomicznej lokują się w granicach tzw. małej obwodnicy spalskiej,

– odchylenie standardowe odległości w 2018 r. jest podobne dla obu grup analizowanych obiektów, co pośrednio wskazuje na duże powiązanie obiektów noclegowych z obiektami gastronomicznymi (większość obiektów noclegowych posiada zakłady gastronomiczne),

– kierunki rozproszenia obiektów noclegowych i gastronomicznych są także podobne, a dłuższe osie elipsy odchyłeń standardowych mają podobne nachylenie (NE-SW),

– baza noclegowa, gastronomiczna oraz pozostałe elementy zagospodarowania turystycznego Spały mają duży wpływ na ogólną atrakcyjność miejscowości, o czym świadczy wysoki dodatni współczynnik korelacji Pearsona ($r = 0,78$).

Wkład indywidualny autorów: Jolanta Latosińska – 50%, Bogdan Włodarczyk – 50%.

BIBLIOGRAFIA

- Bar R., Doliński A., 1969: *Turystyka*. Wyd. PWSZ, Warszawa.
- Czestnych S., Kettering K., Słoniewski M., 2013: *Spała – carska rezydencja*. Wyd. Cel, Konstancin-Jeziorna.
- Gaworecki W., 2010: *Turystyka*. PWE, Warszawa.
- Jażdżewska I., 2003: *Statystyka dla geografów*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Jażdżewska I., 2006: *Zmiany położenia środka ciężkości miast i ludności miejskiej w Polsce w XX wieku*. Przegląd Geograficzny, 78(4), 561–574.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2010: *Produkt turystyczny. Pomysł – organizacja – zarządzanie*. PWE, Warszawa.
- Kobalczyc A., 2017: *Sekrety Tomaszowa i Spały*. Dom Wydawniczy Księży Młyn, Łódź.
- Kobalczyc A., Słoniewski M., 2011: *Carska Spała*. Wyd. MAX s.c. Jolanta i Michał Słoniewscy, Spała.
- Kowalczyk A., Derek M., 2010: *Zagospodarowanie turystyczne*. PWN, Warszawa.
- Kruczek Z., 2003: *Polska. Geografia atrakcji turystycznych*. Wyd. Proksenia, Kraków.
- Kurek W. (red.), 2007: *Turystyka*. PWN, Warszawa.
- Latosińska J., Żek M., 2011: *Funkcja turystyczna Spały*, [w:] B. Krakowiak, J. Latosińska (red.), *Turystyka polska w latach 1989–2009*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 93–115.

- Latosińska J., Muszyńska A., 2013: *Stare i nowe formy turystyki w przestrzeni – Spalski Jarmark Antyków i Rękodziela Ludowego w świetle badań ruchu turystycznego*, [w:] R. Wiluś, J. Wojciechowska (red.), *Nowe-stare formy turystyki w przestrzeni*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 137–157.
- Latosińska J., Nalej M., 2018: *Zastosowanie systemów Informacji Geograficznej (GIS) w dydaktyce geograficznej. Przykład ćwiczeń terenowych „Geografia turystyki i hotelarstwa”*. Folia Geographica Socio-Oeconomica, 34, 77–95. <https://doi.org/10.18778/1508-1117.34.05>
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 2008: *Geografia turystyki Polski*. PWE, Warszawa.
- Liszewski S., 1991: *Spała. Monografia i funkcja miejscowości wypoczynkowej*. Turystyka, (2), 5–32.
- Matczak A., 2004: *Metodologia badań nad lokalizacją hoteli*, [w:] A. Matczak (red.), *Lokalizacja hoteli w krajowych metropoliach Europy Środkowo-Wschodniej*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, 11–43.
- Matykowski R., 1981: *Miary centrograficzne i ich zastosowanie w badaniach ekonomiczno-geograficznych*. Przegląd Geograficzny, 53(3), 493–518.
- Meyer B. (red.), 2004: *Wybrane aspekty obsługi ruchu turystycznego*. Fundacja na Rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Nalej M., 2014: *Rozmieszczenie obiektów noclegowych w Łodzi w 2013 roku w świetle miar centrograficznych*. Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica, 16, 133–148.
- Nieżgoda A., Zmyślony P., 2006: *Popyt turystyczny*. Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Pawłowski S., 2012: *Dzieje Spały i lasu spalskiego*. Lasy Państwowe, Nadleśnictwo Spała, Spała.
- Pigoń Z., 1970: *Spała*. Wyd. Łódzkie, Łódź.
- Rogalewski O., 1980: *Zagospodarowanie turystyczne*. WSiP, Warszawa.
- Słoniewski M., 2012: *Prezydencka Spała*. MAX s.c. Jolanta i Michał Słoniewscy, Spała.
- Słoniewski M., Czestnych S., 2014: *Pałac i ludzie. Historia rezydencji myśliwskiej w Spale 1885–1945*. MAX s.c. Jolanta i Michał Słoniewscy, Spała.
- Szymański M. i J., 2011: *Wojenna Spała*. Lokalna Organizacja Turystyczna w Spale, Spała.
- Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych (t.j. Dz.U. 2019, poz. 238).
- Warszyńska J., Jackowski J., 1979: *Podstawy geografii turystyki*. PWN, Warszawa.
- Włodarczyk B., 2015: *Hotele w przestrzeni miejskiej Łodzi*. Turystyka/Tourism, 25/2, 63–75.